

IN DUBIO PRO REO

Odnos med resnico in dvomom pri odločitvi

285

V tem sestavku bom prikazal protislovnost nereflektirane gnoseološke metode, ki ima svoje mesto v vsakdanjem postopanju »naravne zavesti«, kadar le-ta začuti potrebo po zanesljivem spoznanju. Gre za metodo izločanja: vse, kar je dvomljivo, se obravnava kot neobstoječe, nebivajoče – vrednost ima le brez-dvomno (= resnično) spoznanje. Pravzaprav na začetku vse spominja na metodični dvom, na Descartesa, konec pa je povsem drugačen; pridemo do kolapsa vsakega spoznanja. To je posledica nereflektiranosti izhodišč in samega postopka te metode, ki se hrani z zdravorazumskimi samoumevnostmi.

Primer te metode smo si izposodili pri pravu. V njem je namreč zgoraj omenjena metoda lepo artikulirana, podprta celo z izdelanim instrumentarijem, kar olajšuje naš prikaz. Upam, da zaradi tega bralec ne bo dobil vtisa, da gre za (zgolj) pravni problem, še posebej, ker se mestoma uporablja pravniška terminologija. Razlog za to, da je obravnavani primer iz prava, je zgolj v tem, da je analiza s tem nazornejša, razumljivejša.

I

K človekovi naravi neločljivo spada delovanje. Skupaj z delovanjem gre (raz)ločevanje med različnimi možnostimi, z razločevanjem pa odločanje za cno

izmed njih. Ni vseeno, kako se odločimo: pravilno ali narobe. Zato je odločanje povezano z odgovornostjo. Tudi kadar se odločamo o stvareh, ki se tičejo le nas, je to včasih še toliko težje. Toda v tem primeru si lahko privoščimo kolebanje – kot tisti osel, ki je poginil, ker se ni mogel odločiti, kateri kup sena je mamljivejši – četudi nas to vodi v pogubo. Temu nasprotno pa so situacije, v katerih nas veže odgovornost do drugih. V takem primeru se je potrebno odločiti, in to razmeroma hitro. Obstaja poseben poklic, ki se ukvarja izključno z odločanjem o drugih, poklic sodnika.

Sodniške odločitve, četudi gre za odločitve nogometnega sodnika, imajo posebno digniteto. Odločajo, kaj se je (res) zgodilo, na neki način »proizvajajo« resnico. Brez dvoma je glede tega najpomembnejši poklic sodnika, ki rešuje pravne spore, še posebej kadar gre za kazenske zadeve, saj njegove odločitve izmed vseh najgloblje posegajo v človeško usodo.

V zadnem desetletju ali dveh se je na tem področju marsikaj spremenilo. V družbeni atmosferi se znatno poudarja konstitutivnost človekovih pravic za identiteto naše dobe, tako v javnem mnenju kot z različnimi institucijami: **286** ombudsman, Amnesty International ... Bolj ko človekove pravice dobivajo težo, bolj dobivajo sodišča poleg prve naloge – tj. kaznovanja prestopnikov – še eno: skrbeti za zaščito obtoženega. Sedaj je primarno spoštovati procesno zaščito obdolženca, šele nato kaznovati prestopnike, saj je država obravnavana kot inherentno »grešna«, kot potencialni prestopnik. To je ob totalitarizmih 20. stoletja lahko razumeti.

Ta razširjeni krog nalog sodišč je avtomatično zmanjšal njihovo učinkovitost. Kajpak, to je nujno, če naj bo standard pravic obdolženca, četudi gre za *domnevnega* prestopnika, tako visok, kot se spodobi za državo, podpisnico Konvencije o človekovih pravicah. To zmanjšanje učinkovitosti sodišč imenujmo *nujno* in *upravičeno* (navsezadnje so hitra vojaška sodišča najučinkovitejša). Njej nasproti stoji *nepotrebna* in *neupravičena* neučinkovitost. Osvetlitev enega imed vzrokov za le-to je predmet obravnave v tem sestavku: gre za *nepravilno razumevanje* filozofskega instrumentarija, ki je potreben za izvajanje procesnih postulatov. Pred samo obravnavo pa si, zaradi boljšega pregleda, pogledjmo vrste zaščit obtoženega.

II

Zaščito obtoženega lahko razdelimo na dva dela:

1) Dokaze zoper obdolženca se sme zbirati le na predpisani način: vsak drugače pridobljeni dokaz se izloči, pri obsodbi se ga ne upošteva, tako rekoč ga ni. Ta predpis naj bi demotiviral državne organe, da bi zlorabljali premoč nad posameznikom. Ti predpisi obsegajo širok spekter določb, ki se po teži močno razlikujejo: od prepovedi s silo ali grožnjo vplivati na obdolženca, do formalnosti, kot je dolžnost organov, da obdolženega obvestijo o nekaterih pravicah – pravici do molka, do advokata ... Ker pa vsem kršitvam v enaki meri sledi izločitev tako pridobljenega dokaza, prihaja do Evropejcu težko razumljivih oprostilnih sodb. Glede tega slovijo primeri iz ZDA. Tam je odnos med resnico in metodo do absurda prignan v korist slednje.

2) Drugi del zaščite se tiče določitve višine praga, ki naj ločuje dokazano obtožbo od nedokazane. Gre preprosto za to, kaj nam bo veljalo za resnično, za resnico. Informacije, obtožbe v obtožnici, ki jo sestavi tožilec, morajo s strani sodišča kot subjekta odločanja prestatí najpristnejši premislek, ki jim nato prizna digniteto (ne)-resničnosti. Tu je srž sodniškega dela, ki je na tem mestu prav gotovo najtežje. In tu se postavljajo gnoscološke pozicije, ki nam zakoličijo standarde, ki bodo ugotovitve, relevantne za kazni, razmejili od nerelevantnih. Skratka, od teh pozicij bo odvisen odgovor na vprašanje »Kaj se je zgodilo?« O tem bo še govor.

287

Na tem mestu naj sklenemo z ugotovitvijo, da se prva skupina pravic giblje na liniji odnosa med *resnico in metodo*, druga pa na liniji *resnice kot resnice*.

Mi se bomo v tem sestavku ukvarjali le z *drugo* skupino – in to le s tisto njeno stranjo, ki kaže na *napačno razumevanje* določenih filozofskih problemov. Le-to pa je eden od vzrokov za že pogovorno neučinkovitost sodišč.

Ukvarjali se bomo torej z razmerjem *dvoma* in *resnice*. Težja ko je odločitev, bolj je obremenjena z dvomi. Jasno je, da je sodnikov pogled na dogodka iz preteklosti, ki jim sam ni prisostvoval in za katere ve le iz pričevanj interesno obremenjenih strank, vselej dvomeč pogled. Vzrok tega, da je odločitev še težja, pa je dejstvo, da sodnik na vprašanje, kaj se je zgodilo, ne sme odgovarjati »s svojimi besedami«, temveč na natančno določen način: odločiti se

mora za eno izmed možnih kvalifikacij, ki jih ponuja zakon. Zato je odločitev še bistveno težja, kot bi se na prvi pogled zdelo. Vzemimo primer: A zamahne s predmetom X proti B-ju, ga zadene, B se opoteče, pri padcu še bolj poškoduje in čez nekaj dni umre v bolnišnici. Kaj se je zgodilo? Če je za laika odgovor dokaj jasen, pa poglejmo, v kakšen labirint se mora podati sodnik:

– če je A zamahnil z namenom *umoriti* in je prva poškodba zadostovala za smrt, je kriv za umor;

– če je bila usodna šele druga poškodba, je kriv za poskus umora in ločeno za poškodbe, ki so temu sledile;

– če je bila poškodba pri padcu sila nenavadna (B je npr. padel na kavč, na katerem je bil nož, za katerega A ni vedel), je nastala smrt celo po »pravnem naključju«; A je kriv le za poskus;

– če je A hotel B-ja le *poškodovati*, je kriv za poškodbo s hudim izidom, če je bila usodna prva poškodba;

– če je bila usodna druga, je glede prve kriv le za poškodbo, glede druge pa sta spet možna dva primera, kot zgoraj;

– če je A želel B-ja le *ustrahiti*, je kriv za povzročitev smrti iz malomarnosti, če je bila usodna prva poškodba;

– če ne, sta spet dve dodatni možnosti;

– če ni A *ničesar hotel*, temveč je, na primer, razposajeno opletal okoli sebe, je zopet kriv za povzročitev smrti iz malomarnosti, toda tokrat zaradi neke druge stopnje malomarnosti, razen v primeru

– da je bila sicer usodna prva, vendar sila nenavadna poškodba, ali

– da je bila usodna druga poškodba, itd.

To je le vrh ledene gore kombinacij, ki bi jo lahko še nadaljevali z dodajanjem drugih okoliščin, npr. razsodnost A-ja, njegova ogroženost, vloga B-ja v dogodku itd. Ta, upam, da ne preobsežen, prikaz podajam, da bi bralca prepričal,

da se dvomečnost situacije, v kateri se znajde sodnik, vendarle razlikuje od npr. akademske dvomečnosti tipa »Kako vem, da je to miza?«. To je le primer situacije, v kateri se sodnik znajde vsak dan in v kateri je zagotovo nebogljjen, saj mora izbrati *pravilno* in *samo* eno izmed možnih kvalifikacij, kar pa je silno težko: kako ugotoviti, kaj je A res hotel, kakšne posledice sta imela prva in druga poškodba, koliko je bil B sam prispeval k dogodku ... Pomaga si z izjavami prič, ki se večinoma razlikujejo. Z izjavami obdolženega, ki večinoma laže, z izvedenskimi mnenji, večinoma sestavljenimi v neoprijemljivi pogojni ali disjunktivni obliki. In vendar se mora sodnik odločiti za *pravilno* in *samo* za eno izmed zgoraj naštetih možnosti, saj ima vsaka drugačne posledice: od *desetletnega zapora* do *oprostilne sodbe*. Ta nehomogena in kontradiktorna tla odločitve nevesčega sodnika rada zapeljejo, da začne po njih drseti, iščeč Arhimedovo točko trdnosti, na kateri bi zgradil obsodbo. Te seveda ne najde, še več, ne more je najti: začne z najhujšo kvalifikacijo, in če se ne more brez *dvoma* odločiti zanj, poskuša z blažjo, če zopet ne gre brez *dvoma*, še z blažjo in tako na koncu pristane pri kaki pogojni ali celo pri oprostilni sodbi.

Sedaj pa pokažimo, zakaj sodnik ne more najti točke »*brez dvoma*«, ki jo hlepeče išče, medtem ko se mu obsodba pred očmi sesuva v oprostitev.

289

III

Latinski pravni rek »in dubio pro reo (iudicandum est)«¹ se v slovenščini glasi: »V dvomu (je treba soditi) v prid obdolženca.«² Je najbolj znani rek, ki določa odnos med resnico in dvomom ter odlično prikazuje zdravorazumsko »metodo izločanja«. Hkrati je le eden izmed mnogih rekov, ki utelešajo pra-strukturo, ki zaradi svoje starodavnosti, relativne nespremenljivosti in zdravorazumske samorazvidnosti predstavlja skelet prava, kot ga poznamo. Hkrati so to toposi najvišje argumentativne veljavnosti, na katere se pravniška odločitev lahko sklicuje. Vse to velja tudi za izbrani »in dubio pro reo«. Tudi nam je prvi hip popolnoma transparenten in razumljiv, njegovo poslanstvo, ki se prepleta z osnovnimi idejami prava, nespregljivo. Kajpak, če naj eksekutivna oblast s svojo odločitvijo obdolžencu prizadene zlo, mora imeti za to razloge; natančneje, mora biti prepričana (gotova), da ti razlogi obstajajo. *Dvom* bi

¹ sec. Paul. D. 42,1,38 pr in Gai. D. 50,17,125; citirano po: Janez Kranjc, Latinski pravni reki, CZ 1994, str. 115.

² Janez Kranjc, Latinski pravni reki, CZ 1994, str. 115.

pomenil, da je obdolženec bodisi kriv bodisi nekriv. Če bi bil kljub temu obsojen, bi to pomenilo, da je sodišču *vseeno*, ali je obdolženi kriv ali pa ni. Nesprejemljivosti slednjega ni potrebno osvetljevati.

Namen naslednje analize je odstreiti strukturo oz. naravo gornjega izreka in nato pokazati, kako iz izreka, kljub njegovi navidezni jasnosti, izhaja nepričakovan paradoks, kolaps mehanizma odločanja o krivdi, *če naj se priporočilo tega izreka upošteva tako, kot to zahteva on sam*.

Za hipotetični začetek vzemimo definicijo (materialne) resnice, kot jo definira naša teorija: »Materialna resnica je subjektivna predstava objektivnih dejstev.«³ Osredotočimo se le na naslednje spoznanje: »... je subjektivna predstava...«. Subjektivna predstava je predstava subjekta, torej je mesto resnice v subjektu. Človek lahko zavzame različne odnose do domnevnih dogodkov, oziroma tem dogodkom lahko pripisuje različne resničnostne vrednosti. Naša pravna teorija govori o različnih stopnjah tega odnosa:⁴

gotovost – prepričanje – verjetnost – dvom

290

Toda ta kadenca je pravzaprav le ena stran problema. Lahko jo namreč, zrcalno, nadaljujemo od dna, dvoma, v ponovno vzpenjanje, do gotovosti. Pravzaprav jo moramo, če naj problem zajamemo celostno, kajti za odločitev je relevantna tako pozitivna kot negativna gotovost, tako gotovost o krivdi kot o ne-krivdi, na primer, če z gotovostjo spoznamo okoliščino, ki *izključuje* obdolženčevo krivdo. Dopolnimo shemo:

POZITIVNO

NEGATIVNO

gotovost – prepričanje – verjetnost – dvom – dvom – verjetnost – prepričanje – gotovost

JE KRIV

NI KRIV

Pozornost vzbudi en člen, namreč člen, v katerem se verigi stikata. Le ta člen se ne razlikuje od svojega kontrarnega člena. To je dvom. Dvom o krivdi pove popolnoma isto kot dvom o ne-krivdi. Ne pove nič pozitivnega, zgolj neopredeljenost, dvom. To pa seveda za gotovost, na primer, nikakor ne velja. Popravimo shemo:

³ L. Ude: Civilni pravdni postopek, Uradni list, 1992, str. 92.

⁴ L. Ude: Civilni pravdni postopek, Uradni list, 1992, str. 93.

gotovost – prepričanje – verjetnost – DVOM – verjetnost – prepričanje – gotovost

Dvom je *skupni* člen obeh verig. To je ključno spoznanje za analizo, ki bo sledila. Ta, provizorično rečeno, »neopredeljena« narava. Sedaj pa za poenostavitev opravimo še eno redukcijo, redukcijo za to problematiko nebitvenih členov, ki ni vsebinske, pač pa praktične narave:

gotovost – dvom – gotovost

Sedaj pa k pojmu *gotovosti*. Najprej je treba ločiti dve vrsti predmetnih polj, na področju katerih lahko govorimo o gotovosti. Prvo je *apodiktično* polje predmetnosti. Šolski primer je matematika. Tu vlada specifičen odnos med pravilnim in nepravilnim. Možna pravilna rešitev je samo ena in glede te ne more biti dvoma, nujna je in absolutna. $1 + 1 = 2$. Rešitev $1 + 1 = 2,000000 \dots 000001$ je *enako napačna* kot $1 + 1 = 3$. Resničnostna vrednost je lahko le dvovalentna: prav ali narobe.

Nasprotno od teh apodiktičnih predmetnih področij pa je *empirično* predmetno področje. Sem spadajo predmetnosti, ki jih človek srečuje v »praktičnem« življenju. Tu ni pravilnosti v absolutnem smislu, le večja ali manjša aproksimacija: ni absolutno lepe slike ali absolutno poslušnega psa. Ne samo da je vprašljivo samo razsojanje, relati tega razsojanja (kaj je lepota kot taka, poslušnost kot taka) nimajo absolutnih ontoloških pomenov. Tudi naš pojem *gotovosti* sodi sem.

To ne pomeni, da gotovosti (resnice) ni, da je vse relativno (enako), pač pa, da moramo o teh terminih govoriti v drugačnem, neabsolutnem smislu. Toda, kako vendarle spoznamo, da smo glede nečesa gotovi? Glede na to, da smo za izhodišče vzeli, da je resnica »subjektivna predstava«, moramo začeti pri očetu novoveškega subjektivizma: po Descartesu smo nečesa gotovi takrat, ko imamo o nečem jasno in razločno predstavo (*clara et distincta perceptio*), oziroma po Husserlu, modernem »nadaljevalcu« Descartesa, ko se znotraj intencionalnosti intenca in intencionalni objekt pokrijeta, identificirata.⁵ Menim, da je nekaj *iz lesa*, in če je tisto, kar nasto-pa kot intencionalni objekt, res *iz lesa*, pride do pokritja, kar se pokaže v samo-očitnosti, *evidenci*. Absolutne evidence na področju čutnih, vsakdanjih izkušenj ni!⁶ Tako zaradi spornosti

⁵ Andrina Tonkli-Komel, Med kritiko in krizo; Nova revija 1997, str. 69.

⁶ Tine Hribar, Fenomenologija 1; str. 115.

vsebine intence (Ali lahko brez *dvoma* rečem, kaj je lesenost? Ali je bambus šles? Kaj pa prešano dračje? Pa iverna plošča, v kateri je 70% umetnih mas? 80%...?) kot tudi problematičnosti prekritja intence in intencionalnega predmeta: evidenca je naš samopristanek⁷ na to prekritje (Ali npr. lahko brez *dvoma* rečem, da je nekaj leseno, tj. pristanem na izločitev možnosti ponaredka lesa s pogledom z razdalje nekaj metrov? Enega metra? Ali celo s tipanjem? Praskanjem ...?).

292

Prenesimo to na naš primer med A-jem in B-jem. Krucialnega pomena je izvedeti, kaj je A hotel povzročiti B-ju. Ker A-jevo pričevanje o tem večinoma ni merodajno, saj je interesno obremenjen, si sodnik pomaga s posrednimi metodami: iz dejstva, da je A ustrelil B-ja z razdalje enega metra, se lahko z veliko verjetnostjo sklepa, da je A hotel B-ja naklepno umoriti, ne pa, da ga je hotel »le« poškodovati ali »le« ustrašiti. Toda večina primerov je bolj zapletenih. Vsebina intence v našem primeru, vzemimo, recimo, naklepni umor, je potrjena ali nepotrjena s tem, kaj običajno lahko velja za morilsko orodje: uporaba sekire je verjetno dovolj, da se lahko sodnikova intenca »menim, da je A imel namen (naklep) umoriti B-ja« potrdi, tj. prekrije z intencionalnim objektom, da pride do evidence. Ali je to prekritje (evidenca) enako prepričljivo v primeru, ko gre za kakšen drug predmet: lopato, grebljico, metlo, steklenico, težko knjigo, golo pest itd.? Skratka, ni jasno, katero orodje lahko sodniku šteje kot ustrezno vsebini intence »gre za naklep«. Absolutna evidenca tu ni možna, ta in samo ta pa bi lahko *popolnoma odpravila dvom*.

Strnimo doslej spoznano. Razlikujemo dve predmetni področji, ki se med seboj radikalno razlikujeta. Prvo ni tisto, v katerega spada problem *naše* gotovosti in *dvoma*; omenjamo ga zgolj zaradi primerjave. Je področje samo dveh resničnostnih vrednosti, pri katerih je pravilna rešitev nujna, ena in absolutna, glede nje ne more biti *dvoma*; matematični rezultat je absolutno pravilen. Že minimalni odstop vodi v kontradikcijo. Nasprotno pa na empiričnem predmetnem področju ni absolutno pravilne rešitve. Da smo se pravilno odločili, smo lahko le bolj ali manj gotovi. Po drugi strani to pomeni, da bolj ali manj *dvomimo* o pravilnosti odločitve. Nepravilna (ali manj pravilna) odločitev sama v sebi ni kontradiktorna, kot je to značilno za napačne matematične rešitve. Celo možnost, da sonce jutri ne bo vžšlo, ni nič bolj protislovna kot to, da bo (Hume). Enako velja za (ne)krivdo obdolženega.

⁷Tine Hribar, *Fenomenologija* 1; str. 97.

Pogojno lahko rečemo, da je na apodiktičnem področju pravilna rešitev določena točkovno, pri empiričnem pa pasovno, z območjem:

Apodiktični problem: $1 + 1 =$
 $-2 -1 0 1 \underline{2} 3 4$

Rešitev:

Rešitev je zgolj *točka*, ki se od sosednjih radikalno *razlikuje*.

Empirični problem: primerno vedenje v neki situaciji

Rešitev:

.....
 klečeplazenje – udinjanje – dobrikanje – korektno – osornost – aroganca – nasilnost
vedenje

Rešitve tu ne predstavlja točka, pač pa celo *območje* različnih rešitev, ki se med seboj *ne* razlikujejo radikalno.

293

Povežimo sedaj to spoznanje s prejšnjim o dvomu. Rekli smo, da je dvom skupen obema gotovostma. Dvom pove toliko kot *ne*-gotovost. Je tisto, kar *ni* niti pozitivna niti negativna gotovost. Ne vemo, kaj je, vemo, kaj *ni*. To povzroča njegova *negativna narava*. Dvom se pokaže kot »nebodigatreba«, ki se naseli med dve gotovosti. Je nekakšno »nikogaršnje« ozemlje, glede katerega se ne da opredeliti.

Dvom kot tak ni *slabost* odločanja, je njegova *lastnost*! Najbolj lastna lastnost. Shematsko lahko sicer rečemo, da morajo biti tudi *zli*, če naj imamo nekatere za *dobre*. Toda opredeljevanje mora vzpostaviti poleg dveh polov še tretje, neopredeljeno (neopredeljivo) območje, če naj ne pade v *absurdno situacijo*. Absurdno situacijo, iz katere se hranijo sofistični paradoksi; to so situacije, ki nastanejo, če »potegnemo črto« z namenom, da bi nasilno ustvaril zgolj dve možni rešitvi: npr. človek s 1000 lasmi še ni plešast, z 999 pa že, torej so ljudje plešasti zaradi enega samega lasu. Skrajna pola na empiričnem predmetnem področju se *ne smeta* stikati, zahtevata *dvom*, nekakšno »tamponsko cono«, če naj se ognemo absurdu »enega lasu«.

Izrek in dubio pro reo skuša to inherentno hibo – stalno prisotnost dvoma pri odločanju – preseči, tj. znebiti se dvoma s konvencijo: dvom (in dubio) = negativna gotovost (pro reo). Po tej transformaciji imamo zgolj še dve gotovosti, pozitivno in negativno, in s tem točko, v kateri se stikata. To je točka absurda, o kateri smo govorili prej, točka »nega lasu«. Prikažimo to shematsko:

pozitivna gotovost – dvom – negativna gotovost

... sledi transformacija »in dubio pro reo«:

pozitivna gotovost – A – negativna gotovost

Med gotovostma nastane točka absurda – A. Tla, iz katerih vznika odločitve, ne smejo (ne morejo) vsebovati mest absurda, protislovja, sicer je sistem nekonsistenten. Za absurde je značilno, da jih *ne razumemo*. Zato nekonsistentnih (protislovnih) sistemov ne razumemo in na osnovi takega sistema ne more biti nihče obsojen. Kajpak tak sistem v praksi nikoli ne nastane, mišljenje se od njega odvrne, saj ga samodejno osmišlja, o-razumlja. In to tako, da stori, kar mora: zopet vrine med gotovost nekaj, kar se na strani odločitve imenuje *dvom*, na strani tistega, ki odloča, pa *omejena spoznavna zmožnost*, o kateri smo govorili prej. S tem je nastali absurd odpravljen.

Ta vrinjeni dvom je novi dvom in se razpre na področju (na račun) pozitivne gotovosti. Izrek bi rad pripeljal odločanje »do konca«, *šele potem* pa s konvencijo dvom transformiral v gotovost. Spregleduje, da poizkuša s tem zapopasti dvom kot nekaj pozitivnega. Dvom ni nič pozitivnega, dvom zgolj ni. Če ga hočemo transformirati, kot to hoče naš izrek, se moramo spet odločiti, kaj je dvom, česar pa spet ne moremo *brez dvoma*, ki je nujni so-element odločanja poleg obeh skrajnih rešitev: to je dvom, to ni dvom. To, kar zahteva izrek, sicer lahko naredimo, vsaj hipotetično, toda odločanje o dvomu je zopet odločanje. In kdor odloča, zopet dvomi. V tem primeru: *dvomi* ali dvomi. Podčrtani dvom je ta novi dvom, o katerem smo govorili zgoraj. Če izženemo dvom pri prednjih vratih, se vrne skozi zadnja, lovimo svoj rep.

Prikažimo to shematsko:

PG D NG

 ;;;;;;;;;;

... transformacija: in dubio pro reo ...

PG ND NG

 ;;;;;;;;;;

Po transformaciji se dvom (in dubio) spremeni v negativno gotovost – NG (pro reo), ki se za območje dvoma razširi, v begu pred absurdom pa se vrine *novi* dvom – ND na račun pozitivne gotovosti – PG, ki pa se za toliko zoži. S tem smo že padli v regresus ad infinitum, ki se nadaljuje do popolnega kolapsa. Zaradi razumljivosti prikažimo še nekaj faz tega regresa, pri katerih se dvom vsakič bolj »zažira« v pozitivno gotovost, dokler je povsem ne razgradi – preostane le še negativna gotovost:

PG D NG

 ;;;;

PG D NG
 ..
 ;;

PG D NG
 ;.....

NG – 100%

.....

100% negativne gotovosti je rezultat (poskusa) spoštovanja našega izreka. Smo na točki, na kateri razpade sleherna možnost odločanja, tj. sojenja, odsodbe in končno prava kot takega.

IV

Kaj lahko razberemo iz teh spoznanj? Izrek »in dubio...« je hotel zagotoviti tako sojenje, pri katerem bodo obsojeni LE krivi, saj pri (*najmanjšem*) dvomu »... pro reo«. Hotel je doseči čisto shemo: kriv–nekriv. In s tem s binarnim algoritmom, ki eminentno pripada zgolj apodiktičnim predmetnim področjem, posiliti empirično predmetno področje; področje, ki se upira matematičnim

absolutnim paradigmam in prenese le polivalentne pristope, »mehko logiko«. To področje je ne-absolutno ali ga pa ni: razpade, kot je pokazala analiza.

Toda zakaj nam povzroča težave ta izrek šele sedaj, ko pa je v uporabi že stoletja? Razlog je v enostranskem osveščanju, ki se skuša v znak demokratične in svobodne družbene ureditve opreti na absolutno nedotakljivost človekovih pravic v vsaki pori državnega delovanja. Človekove pravice so absolutne, vendar ne v matematičnem smislu. Če se postavimo na stališče apodiktičnega mišljenja, potem niso absolutne, vsaj pri udejanjanju ne. Tega se verjetno ne zaveda tisti, ki velikodušno izreka: »Bolje sto krivih izpustiti, kot enega nedolžnega zapreti«. Ne sprevidi, da jih ni dovolj niti sto, *vse* je treba izpustiti, če naj ne bo nihče obsojen po nedolžnem. To stališče je sicer še vedno sprejemljivejše kot nasprotno, namreč »bolje sto nedolžnih zapreti, kot enega krivega izpustiti«, toda s tem problem ni rešen. Vsako izrekanje o problemu *mora v eni od premis vsebovati kontradiktorno, antagonistično* potezo: bolj ko bo sodišče uspešno pri zapiranu krivih, več bo nedolžnih pod ključem in obratno, manj ko bo notri nedolžnih, manj bo krivih kaznovanih. Funkcija je obratnosorazmerna; sicer se lahko asimptotično približuje idealu ene skrajnosti, toda vselej vleče v skrajnost tudi drugo plat.

296

Poskušajmo odgovoriti na vprašanje, zakaj so težave z izrekom nastopile šele sedaj. Sodišča so bila prej vajena svojega dela, ne glede na to, kako demokratično so ga opravljala. Vzpostavila so neko ravnotežje med kontradiktornima elementoma v odločanju. Nova zahteva, vezana na večje varstvo pravic, pa je bila podana *v enostranski obliki, ni zahtevala novega ravnotežja, ampak se je na subjekt odločanja obrnila z enostransko, še več, absolutno zahtevo*. S tem je v polje mehke logike vnesla tujek trde logike s shemo 1-0, ki je vse polje posilil s svojim algoritmom in ga razkrojil. Saj izrek »in dubio ...« ne pomeni nič drugega kot »če manj kot ena, potem nič«. Tako od uravnoveženega polja in polja mehke logike ostane le še nič. Sami nedolžni.

To naj ne zamegli plemenitega naboja našega izreka. Le alegorično si ga moramo razlagati, ne pa dobesedno. *Doumeti* moramo duh izreka, ne pa ga *uporabiti* kot navodilo, formulo ali celo kot orodje. Skrbno delo sodnika, ki odloča, lahko namreč skrči polje dvoma na čim manjše področje, ne more pa ga anulirati. Možnost krivične obsodbe lahko minimalizira, ne more pa je izključiti: obsojati pove toliko kot TUDI krivično obsoditi (pod obnebjem zgoraj privzetega pojma krivde).

To sili k ponovnemu premisleku pojma krivde, saj se je izkazalo, da je gno-seološka pozicija, na kateri je slonel, nemogoča. Pojem krivde, ki krivdo razume pod naslednjimi predpostavkami: prvič, krivda je mehanično vezana na spoznanje ustreznih dejstev, drugič, ta dejstva obstajajo kot nekakšna »nasebja«, ki so neodvisna od naše poti do njih, od naše interpretacije, kot taka pa so merilo za »pravilno« spoznanje, ter tretjič, ta »nasebja« so našemu mišljenju dostopna – tak pojem krivde se pokaže kot protisloven in s tem nemogoč. Pod obnebjem takega pojma (krivda = spoznanje dejstva, krivda = absolutna gotovost) smo izvedli našo analizo.

V

Gornji tekst lahko pravzaprav beremo kot dokaz vrste *reductio ad absurdum*, ki dokazuje protislovnost neke gnoseološke pozicije (možnost brez-dvornega spoznanja). Res je, da smo vzeli primer iz prava, toda to naj ne zasenči okoliščine, da imamo opraviti s tipičnim filozofskim problemom. Rek »In dubio pro reo« je le eklatanten in lepo artikuliran primer zdravorazumskega postopanja, v prisposobi rečeno, ločevanja »plev od semena«, ki je v izhodišču soroden z Descartesovim metodičnim dvomom.

297

Gre za zdravorazumsko prepričanje, da se da priti do absolutne resnice preko metode izločanja nezanesljivih sestavin iz našega vedenja. Vse, kar je zaznamovano z najmanjšim dvomom, ne sme imeti vrednosti in kot tako ne sme biti podlaga za delovanje, kolikor naj se delovanje veže le na dogodke (okoliščine), o katerih smo gotovi. Do te resnice pa naj bi se prebili z gesto »velikodušnega« odpovedovanja vsemu, kar je le za kanec sumljivo. To je metoda lupljenja razrahljanih plasti v pričakovanju, da se za lupino skriva absolutna resnica, od katere nas ločijo le te plasti dvoma. Ko pa je postopek ločevanja končan, ne naletimo na absolutno resnico, katere hipostazo si zdravi razum zagotovi s pomčjo spogledovanja z naravoslovnimi modeli mišljenja, pač pa ostane le kup olupkov. Ne samo da ne najdemo najtrdnjše točke resnice, kot to doživi Descartes, tudi boga ni nikjer, ki bi olupkom za nazaj podelil kakršen koli že modus resnice. Če/ko se tak način mišljenja tega ove, je prisiljen k ponovnem premisleku sebe in sveta.
